Antun Vramec i protestantizam

Jembrih, Alojz

Source / Izvornik: **Bogoslovska smotra, 1980, 49, 293 - 306**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:486981

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

ANTUN VRAMEC I PROTESTANTIZAM

Dr Alojz Jembrih

Prvo značajno sistematsko djelo o Antunu (Antolu) Vramcu (1538–1587),[1] o njegovoj zreloj dobi, pojavilo se g. 1908. kad je Vjekoslav Klaić uvodnom raspravom o životu i djelovanju A. Vramca popratio pretiskom izdanu njegovu Kroniku (1578).[2]

Međutim, jezik Vramčevih djela bio je predmetom istraživanja slavistike i prije Klaićeva rada.

Vatroslav Jagić (1838–1923) je g. 1866. svratio pozornost na jezik Vramčeve Postile (1586),[3] Antun Raič (1845–1888) je g. 1879. radio na sinkronijskom prikazu jezika njegove Kronike,[4] dok je to isto činio i Vatroslav Oblak (1864–1896).[5]

O Vramcu i njegovu odnosu prema protestantizmu u hrvatskoj se književnosti dosad nije kritički raspravljalo.[6] Neki književni povjesničari pokušavali su Vramca

1 Vjekoslav Klaić je na temelju jedne istrage u franjevačkom samostanu na Kaptolu zaključio da je Vramec rođen g. 1538. Naime, 9. lipnja g. 1579., prilikom saslušavanja svjedoka – a bilo ih je 138 – u zapisniku je petnaesto po redu i Antun Vramec, tadašnji zagrebački kanonik i arhiđakon bekšinski koji je tada imao 41 godinu: „Decimus quintus testis reverendus Antonius Wramezc (Vramec) canonicus ecclesiae Zagrabiensis ac archidiaconus Bexin annrum 41 (...)." Usp. Vj. KLAIĆ, n.dj. u bilj. 2. U svojoj najnovijoj knjizi: *Pregled hrvatske znanstvene baštine*, Zagreb 1978, na strani 286–287, Vladimir BAZALA prenosi biografske podatke iz spomenute Klaićeve Studije, pri čemu bilježi netočnu godinu Vramčeve smrti, naime 1584. Međutim, Janko Barlè je u svojem radu: Još nekoliko podataka za životopis Antuna Vramca, iznio uvjerljive argumente prema kojima je Vramec umro u Varaždinu g. 1587. Usp. Janko BARLE, n.dj. (= Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva, XV, sv. 1, Zagreb 1913.

2 Antun Vramec i njegova djela, Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium, vol. XXXI. Scriptores, Vol. V, Antonii Vramecz: Kronika. Proemio de vita operibusque scriptoris praemisso digessit Vjekoslav Klaić, Zagrabiae 1908.

3 Vatroslav JAGIĆ, Štampana hrvatska knjiga XVI vieka, kojoj se je iznova u trag ušlo. (= Književnik III, Zagreb 1866, str. 306–309.

4 Anton RAIČ, Jezik Vramčeve Kronike (Rukopis iz g. 1879/80), čuva se u Narodnoj in univerzitetnoj knjižnici u Ljubljani, Sign. Ms. 811, št. 2.

5 Ostavština Vatroslava Oblaka nalazi se danas u Institutu za slavensku filologiju u Beču gdje se nalazi sinkronijski prikaz Vramčeve Kronike.

6 Od hrvatskih teologa prvi je dr Josip TURČINOVIĆ u svojoj habilitacionoj radnji: *Teologija Antuna Vramca*, uspio prikazati da Vramec po doktrini nije bio protestant niti protestantski pisac. Habilitacionu radnju dr Turčinović je obranio na katedri ekumenskog bogoslovlja, a čuva se u arhivu Teološkog fakulteta u Zagrebu pod brojem 129/1970. (Rukopis).

smjestiti u krug hrvatskih protestantskih pisaca, pri čemu su uvijek imali pred očima vrijeme u kojem je djelovao, tj. vrijeme protestantizma koje mu je „davalo poticaj za pisanje na narodnom jeziku".[7]

Vramčevo djetinjstvo, mladenaštvo i zrela dob protekli su u sjeni vjerskih ratova, reformacije i protureformacije u Europi, te turskih pustošenja po njegovoj „izmučenoj domovini" Hrvatskoj 16. stoljeća.

Val protestantizma u Hrvatskoj – doduše slabog intenziteta – Vramec je mogao doživjeti tek kao formirana ličnost, kakvu nam je Vj. Klaić i prikazao.[8] Kad govorimo o formiranju Vramčeve ličnosti – što se moglo dogoditi samo kroz školovanje još prije g. 1565. – moramo odmah spomenuti da je Vramec dobio solidne temelje filozofskih, teoloških i pravnih saznanja na, u srednjem vijeku konstituiranom, a u 16. st. humanističkom, Bečkom sveučilištu.

Radeći na disertaciji „Antun Vramec in seiner Zeit" (Antun Vramec u svom vremenu), autor ovog priloga pronašao je u maticama Bečkog sveučilišta izvorni podatak da je Vramec 19. travnja 1558. bio upisan u ljetni semestar tog Sveučilišta, gdje je i ostao sve do 1561/62.[9]

Na osnovu tih najnovijih podataka otkriva nam se novo poglavlje Vramčeva života koje govori o jednom periodu njegove mladosti, o njegovu školovanju pa i mjestu njegova rođenja.[10] U sveučilišne matice Vramec je spomenute godine (v. gore!) upisan jedanaesti po redu: *„Anthonius Wzametz Fridauiensis Styrus 1 sol. den".*[11]

Treba spomenuti da je i sam Vramec pridavao važnost relevantnim momentima za izgradnju vlastite ličnosti, pa ih je sam i zabilježio. Tako je g. 1559., dakle osam godina prije svoje promocije (1567), kada je „v Rime doktorem postal" – što je i zabilježio u svojoj Kronici – ostavio zapisanu u jednoj inkunabuli, koja se još i danas nalazi u Knjižnici dominikanaca u Beču, slijedeću bilješku: *„Stijria me genuit nutruit sacra Vienna (Mortales docui sacra tenere iura. Antonius Vramez 1.5.5.9)".*[12]

Iz ovoga jasno proizlazi da mjesto Vramčeva rođenja treba tražiti u istočnoj Štajerskoj, točnije u Ormožu, odnosno njegovoj okolici, pri čemu treba uzeti u obzir riječ *„Fridauiensis"* iz sveučilišnih matica, što je latinski oblik za Ormoža-

---

7 Franjo BUČAR, *Širenje reformacije u Hrvatskoj i Slavoniji preko Ugarske.* (= Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva, II, Zagreb 1900, str. 210.

8 Vj. KLAIĆ, n.dj., str. I–XLVII.

9 v. Alojz JEMBRIH, *Gdje je rođen Antun Vramec*„ (= Bereiche der Slavistik, Festschrift zu Ehren von Josip Hamm, Wien 1975, str. 123–132, posebno str. 128 faksimil sveučilišnih matica, fol. 113^{b}. Isti, Antun Vramec in seiner Zeit, Beitrag zur älteren kroatischen Literaturgeschichte und historischen Dialektologie (Disertacija u rukopisu), Wien 1976, str. 294 + 9 Faksimila. Po jedan primjerak disertacije nalazi se u Österreichische Nationalbibliothek Wien, u Universitätsbibliothek Wien i u Institut für slavische Philologie der Universität Wien.

10 Vj. Klaić je pisao: „O podrijetlu Antuna Vramca, o njegovoj porodici i roditeljima nijesam mogao baš nista pronaći (...) Gdje je Antun Vramec mladost svoju proveo i koje je škole izučio, nijesam također mogao dosad otkriti (...)". KLAIĆ, n.dj., str. VII.

11 v. JEMBRIH, n.dj.

12 Isto.

nin, jer Fridau je, u to vrijeme po Fridriku ptujskom, bio naziv za današnji Ormož.[13]

Možda će netko posumnjati u Vramčevo prezime koje je u maticama Sveučilišta zabilježeno nešto drukčije, naime: *„Wzametz"*. Očito je da je to pisareva greška. Onaj tko je upisivao studente, dakle i Vramca, u matice (najčešće je to činio prokurator) bio je uvjeren da je napisao točno, iako je zamijenio slovo -r- sa slovom -z-. Kod toga moramo svakako uzeti u obzir i činjenicu da su običaji studenata bili izgovoriti svoje ime i prezime, pa je stoga prokurator često krivo upisao.[14] Stoga mislim da zapis *„Wzametz"* treba čitati Vramec (Wrametz), a nikako drukčije, jer se već iduće, 1559. godine, Vramec sasvim točno potpisao u inkunabuli (v. gore!).

Prema tomu, Klaićeva sumnja: *„Nije li se zaista isprva zvao Vranić, pa se je tek kasnije iz nepoznatih nam razloga stao pisati Vramec (Vramecz)?"* otpada.[15]

Zahvaljujući A. Vramcu i njegovu autografu koji je ostavio i koji nam je vrijeme sačuvalo, sad pouzdano znamo gdje je Vramec proveo svoju mladost i koje je škole izučio.[16]

Budući da je Vramec svoj studij započeo na bečkom Sveučilištu, možemo već od g. 1558. pratiti njegov odnos prema protestantizmu. Kod toga su važne dvije činjenice: 1. Vramec se upisuje na Sveučilište za vrijeme rektora Georga Edera (1515–1587), koji je svim svojim silama, perom i riječju, proganjao sve koji bi naginjali protestantizmu, bilo na Sveučilištu bilo u zemlji Austriji.[17] 2. Car Ferdinand I (1503–1564) također je bio protiv Lutherove nauke.[18] Već ovi momenti govore da Vramec, za vrijeme svog studija u Beču, nije mogao pristajati uz protestantizam, iako je kao student poznavao bit njegova naučavanja.

U životu Antuna Vramca postoji još jedan vrlo važan momenat koji potvrđuje njegovu pripadnost rimokatoličkoj Crkvi. Naime, u svojoj Kronici izričito kaže: *„Ovo vreme ja jesem v Rime doktorem postal"* (1567), što zapravo znači da je doktorirao na jednom od katoličkih sveučilišta u Rimu. Osim toga, u vrijeme dok se spremao za doktorat, vršio je dužnost kapelana u tadanjoj bratovštini sv. Jero-

13 usp. Antun KLASINC, *Ormož skozi stoletja v luči arhivskih virov,* (= Ormož skozi stoletja, Maribor 1973, str. 50–133.

14 „Der Scholar erschien vor dem Procurator und nannte seinen Namen; der Procurator oder ein Schreiber, sehr selten der Scholar selbst, trugen ihn in die betreffende Matrikel ein." Usp. Karl Schrauf, Die Matrikel der Ungarischen Nation an der Wiener Universität 1453–1630, Wien 1902, str. XXIX–XXX.

15 KLAIĆ, n.dj., str. VII, bilj. 1.

16 Usp. bilj. 10.

17 Georg EDER, tadašnji rektor Bečkog Sveučilišta, pisao je dogmatska djela uperena protiv protestantizma: *Oratio de fide Catholica,* Wien 1568, Budapest 15702; Oeconomia Bibliorum sive partitionum theologicarum lib. V; Adjecte sunt partitiones Catechismi Concilli Trident., Colon. 1568; Catechismus catholicus ex decreto Concil. Trident. Brix. 1569; Methodus Catechismus catholici (ad Parocho), Lugd. 1579; Malleus Haereticorum, de varris falsorum dogmatum notis atque censuris lib. II, Ingolst. 1580.

18 Istina, Vramec boravi na Bečkom sveučilištu kada se reformacija i na njem želi učvrstiti, što se uostalom vidi iz oštrog prigovora, upućenog g. 1559. iz Rima, Ferdinandu I da mora dobro paziti na pravovjernost, jer da se na Sveučilištu nalazi dosta profesora koji naginju Lutherovoj doktrini. Usp. GOLDMANN Arthur, *Die Wiener Universität* (1519–1740), Wien 1917, str. 28, bilj. 1.

nima.[19] Stoga Vramčev boravak u *„svetom Beču"*[19a] i vječnom gradu Rimu ne dopušta da ga uvrstimo među protestante.

II

Činjenice koje smo naveli ne mogu nikako ići u prilog Bučarevoj tvrdnji: *„Vramec je bez sumnje također protestantizmu naginjao (...). Poradi protestantizma protjeran sklonio se je u Ljubljanu, od kuda se je ali naskoro povratio. Na nj su računali Truber i drugovi za prevođenje hrvatskih protestantskih knjiga u Tübingenu. Po svoj prilici vratio se je natrag u krilo katoličke vjere, jer je kasnije izdao Kroniku troškom biskupa Đure Draškovića."*[20]

Bučar donosi podatke kakvih nema u Klaićevoj raspravi. Trebalo bi, dakle, ispitati što je navelo Bučara na konstataciju o Vramčevu bježanju u Ljubljanu. Odgovor bismo mogli potražiti u pismu Matije Klombnera koji iz Ljubljane, 20. prosinca 1561., piše Ivanu Ungnadu u Tübingen: *„(...) Souil e.g. anlangt vmb tauglich personen zum drukh vnd vertieren, wirdt e.g. vom Zwetschitsch vnd aus meinem schreiben verstanden haben, das ich ein doctor zw Padua, ain hebraischer legist vnd gebornner Raguseer, zw disem werch auspeut; will darauf khain möglichen vleiss sparen, das ich denselben durch herrn Warbo pewegen; dergleichen auch den vertribnen thumbherrn von Agramb."*[21] Taj protjerani kanonik iz Zagreba („vertribnen thumbherrn von Agramb") kod Bučara je Antun Vramec. Međutim, u knjizi Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije, Zagreb 1910, 84, Bučar tog istog protjeranog kanonika stavlja pod znak pitanja (?), što znači da više nije siguran i ne zna tko bi zapravo taj kanonik mogao biti. Ivan Steklesa pak drži da je taj prognali kanonik iz Zagreba došao u Metliku i misli na *„znanega Letopisca Vramca"*.[22]

Slika Vramčeva „progona u Ljubljanu" ili „Metliku" postaje nešto drukčija ako je uokvirimo najnovijim saznanjima o njegovu školovanju na bečkom Sveučilištu gdje je mogao ostati do 1561.[23] Prema tomu, Vramec kao student od dvadeset i tri godine nikako nije mogao biti kanonik zagrebačkog Kaptola, koju je

19 O dužnosti kapelana u zavodu sv. Jeronima u Rimu v. Luka JELIĆ, *Hrvatski zavod u Rimu.* (= Vjestnik kr. hrv.slav.-dalm. zemaljskog arkiva IV, 1, Zagreb 1902, str. 27.

19a Bečki Rimokatoličko-teološki fakultet (osn. 1384) po rangu je zauzimao prvo mjesto (po uzrou na Pariško sveučilište, osn. 1150) i stoga je dobio epitet „sacra". „Sacra Wienna", kako je Vramec zapisao, zapravo je Teološki fakultet čiji je on student bio. Da je vršio dužnost conventora u jednoj od studentskih burza (kuća u kojima su studenti stanovali) govorim na drugom mjestu. O povijesti bečkog Teološkog fakulteta v. Anton WAPPLER, *Geschichte der Theologischen Fakultät der k.k. Universität zu Wien,* Wien 1884; Ernst TOMEK, *Die katholisch-theologische Fakultät.* (= Die Universität Wien, Düseldorf 1929, str. 12.

20 BUČAR, n.dj., str. 210.

21 Ivan KOSTRENČIĆ, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur der Südslaven in der Jahren 1559–1565, Wien 1874, str. 63.*

22 Ivan STEKLESA, *Protestantizem v Istri, v metliški in hrvatski Krajini.* (= Trubarjev zbornik, Ljubljana 1908, str. 79, bilj. 9.

23 v. JEMBRIH, *Disertacija,* str. 35–43.

čast primio tek po povratku iz Rima (1567/68).[24] Stoga kao „vertribnen thumbherre von Agramb" nije bježao ni u Metliku, ni u Ljubljanu.

Bučar je spomenuo da su „Truber i drugovi" računali na Vramca kao prevodioca u Tübingenu, za što nije naveo nikakav izvorni podatak. Doduše, u šestom poglavlju Povijesti protestantske književnosti.... Bučar parafrazira pismo Ambroza Fröhlicha: „Dne 16. srpnja (Kostrenčić, lipnja, A.J.) g. 1561. javlja Fröhlich Ungnadu (U Tübingen, A.J.) da je k njemu došao već spomenuti Srbin Demetrije. Drugom zgodom zamolio je Konzul (Stipan) Fröhlicha, ne bi li mu mogao poslati koga đaka sa Sveučilišta u Beču, kao pomoćnika za tiskaru, no to nije bilo moguće, jer su svi đaci otišli kući poradi kolere koja je u ono doba dulje vremena harala u Beču i po čitavoj monarhiji."[25] Zadnja rečenica pisma glasi *„(...) Stephan bitte um Leute, die für den Druck und Übersetzung teugten, aber nun seien die Lectionen auf der hohen Schule wegen Infection eingestellt. Die windischen Scholares sind nach Hause gegangen."*[26]

Iz ovih činjenica moramo zaključiti da ni Bučar kao ni Vj. Klaić ni itko drugi nisu znali za Vramčev boravak u Beču, barem to ni jedan nigdje nije spomenuo. Prema tomu, Bučareva tvrdnja, da su „Truber i drugovi" računali na Vramca kao prevodioca u Tübingenu, nema osnove. Fröhlichovo nam pismo pomaže jedino u tvrdnji da je Vramec, nakon što je u Beču zavladala kuga, otišao s kolegama kući („Die windische Scholares sind nach Hause gegangen"), nastavljajući studij – nakon što je u Beču završio trivium – na jednom od katoličkih sveučilišta u Rimu.[27]

III

O Antunu Vramcu nema izvornih podataka koji bi govorili o njegovu protestantskom djelovanju. Na sreću, za sobom je ostavio djela koja su itekako relevantna za njegovu pravovjernost rimokatoličkoj Crkvi.

---

24 v. Ljudevit IVANČAN, *Podaci o zagrebačkim kanonicima od g. 1193–1924.* knj. II (rukopis), Zagreb 1912–1924, str. 386–391, danas u Arhivu Hrvatske, odjel Kaptolski arhiv u Zagrebu.

25 Franjo BUČAR, *Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije*, Zagreb 1910, str. 163.

26 KOSTRENČIĆ, n.dj., str. 79.

27 Kad sam g. 1973. tragao na kojem bi to sveučilištu u Rimu Vramec mogao doktorirati, obratio sam se za pomoć dru Ivanu Golubu koji mi je pismom od 1. 12. 1973. ovako odgovorio: „Što se tiče Vašeg pitanja o tome gdje je Vramec u Rimu doktorirao i glede popisa promoviranih, moram Vas pripraviti na manje optimističan odgovor. Što se doktorata tiče dokumentacije u stara vremena su bile oskudne, više slučajne nego sustavne. No postoje ponekad molbe za promociju i odobrenja molbi, pa se po tome može nešto zaključiti. Ako je Vramec u Rimu bio pitomac Germanicuma, onda je polazio predavanja na 'Collegium Romanum' tj. na današnjoj Gregorijani, pa valjda i tamo doktorirao (...). Arhiv Germanicuma ima obično školske i zavodske ocjene svojih pitomaca i to od davnine. Ako je Vramec bio Germaničar, još uvijek je moguće da je bio student Gregorijane, jer su nekad kao i sada pitomci raznih zavoda polazili to učilište. Ako nije polazio Gregorijanu možda je polazio 'Sapienzu', na kojoj su bili naši neki ljudi profesorima." Vramec nije bio pitomac Germanicuma, a niti Hungaricuma, što možemo vidjeti iz „Matricula et acta Alumnorum" (Collegii Germanici et Hungarici ex regno Hungariae oriundorum) I. Matricula (1559–1917) edit Dr. Andreas Veress, Budapest 1917. Možda je Vramec ipak bio pitomac „Sapienze", što bi svakako trebalo istraživati. Zahvaljujem dru Golubu na informacijama koje mi je pismeno uputio.

Budući da je teologiju Antuna Vramca dosta iscrpno proučio dr Josip Turčinović na osnovi njegove *„Postile"*,[28] Vramec kao takav dobiva drukčiju vrijednost nego što mu je g. 1928. pokušao dati Nikola Radojčić.[29] Svojim je radom *„O izvorima Vramčeve Kronike"* želio nadomjestiti ono što je Klaiću bilo teško „i radi odmjerenog prostora (...) uvoda i radi nedostatnih pomagala u Zagrebu".[30] Naime, Klaić je upozorio da bi trebalo analizirati kompoziciju i sadržaj Kronike kao i izvore iz kojih je Vramec ekscerpirao građu, pa i uzore na koje se ogledao.[31]

N. Radojčić se latio posla oko traženja provenijencije Vramčeve Kronike, jer „pitanje o izvorima (...) Kronike ostalo je faktično ne dirnuto".[32] Nije nam namjera ulaziti u to koliko je Radojčić uspio u svojem poslu. Radije ćemo se osvrnuti na neke momente njegova izlaganja, pogotovu na Vramčev odnos prema protestantizmu, jer po Radojčiću, Vramčeva Kronika „ne spada među hrvatske i slovenačke protestantske knjige samo po svom narodnom jeziku, koji je tada najviše protestantizam uvodio u hrvatsku književnost, nego i po mnogim mestima u njoj, kojih je oštrica okrenuta protiv rimokatoličke Crkve, koje je on bio čudan služitelj".[33]

Ako se zaustavimo na latinskom predgovoru Vramčeve Kronike, primjećujemo drukčiju sliku od domišljate Radojčićeve. Vramec, obraćajući se svima kojima je posvetio Kroniku, dakle, biskupu Jurju Draškoviću i svim staležima u tadašnjoj Slavoniji, među ostalim kaže: *„(...) vaš će biti zadatak da kao najvrsniji pratioci, pazite i branite ovaj trud, ma koliko tuđ mome zvanju, i da ovaj neznatan noćni rad, koji sam htio predati u ljudske ruke s vašom sklonošću, čuvate onim ugledom, zbog kojega se gotovo kod svih domaćih i stranih naroda najviše cijenite. Primite dakle, poštovana i uzvišena gospodo, što god je toga posla, za stara kao i za nova besmrtna dobročinstva kojima sam se bavio u sreći i nesreći i dobrohotno poduprite mene svoga najodanijega službenika božje riječi, kako ste i dosad činili."*[34] Ukoliko bi Vramec bio svoju Kroniku začinio Lutherovom doktrinom, Juraj Drašković je sigurno ne bi bio odobrio, a po njegovoj sklonosti ju je Vramec i sastavio, predavši je u ljudske ruke.

Uzmemo li Radojčićevu tezu o izvorima Vramčeve Kronike kao posljednju, tj. tezu (kojoj se ništa ne može dodati ni oduzeti) o tome da je jedna trećina Kronike prevedena iz Bakschay-a, da je iz Platine preuzeta otprilike jedna petina, a da ostalo otpada na druge izvore (najviše na Forestija i Schedela),[35] onda moramo postaviti pitanje: Koja je to sretna okolnost išla na ruku A. Vramcu da je mogao doći do spomenutih kronika?

---

28 TURČINOVIĆ, n.dj., str. 103–187.

29 Nikola RADOJČIĆ, *O izvorima Vramčeve Kronike* (1578). (= Rad JAZU, knj. 233, Zagreb 1928.

30 KLAIĆ, n.dj., str. XLIII.

31 Isto.

32 RADOJČIĆ, n.dj., str. 28–29.

33 Isto, str. 32.

34 Prema prijevodu prof. Marije Hosu

35 RADOJČIĆ, n.dj., str. 45.

Vj. Klaić je dobro primijetio da Vramec u svojoj Kronici donosi kršćansku razdiobu na šest svjetskih doba (sex aetates mundi).[36] N. Radojčić pretpostavlja da je Vramec svoju Kroniku pripremao polako, na temelju svojih đačkih bilježaka i kasnije lektire, te da je čekao zgodnu priliku da ih nadopuni događajima iz domaće povijesti, a tek potom izda.[37]

Ako je Vramec pripremao Kroniku polako – što je sasvim moguće na temelju svojih školskih bilježaka, onda nam i kod toga momenta pomaže saznanje o njegovu boravku na studiju u Beču, dakle, i o njegovim mogućim bilješkama za Kroniku.

Kakvom se lektirom služio Vramec za vrijeme svog studija na Bečkom sveučilištu otkrivaju nam sveučilišni statuti koji su studentima teologije određivali što i koliko je bilo potrebno pročitati za vrijeme studija.[38] U okviru studijske lektire bili su obuhvaćeni: sv. Augustin, sv. Atanazije Aleksandrijski, Euzebije, Izidor Seviljski, Beda Časni i dr. Ti su crkveni oci bili relevantni za rimokatoličku Crkvu i njezina sveučilišta, a time i za A. Vramca. Valja spomenuti da je Vramec svoj autograf (v. gore) ostavio u knjizi (inkunabuli strogo teološkog sadržaja), a po njemu je ona i naslovljena, naime, *„S. Athanasii Commentarii in Epistolas Pauli Apostoli"*, ili *„Athanasius Alexandrinus super omnes epistolas Pauli"*. Kolofon iste inkunabule pruža nam vrijedne informacije: *„F. Cristoforus de persona Romanus Prior Sancte Balbinae de Vrbe: Traduxit Anno domini M.CCCC.LXIX. Pontifikatu Pauli pontificis maximi. Anno quinto. Et per ingeniosum uirum magistrum Vdalricum Gallum alias Han Alamanum ex Ingelstat ciuem vienensem: non calamo erue stilo: Sed noue artis ac colerti industrie genere Rome impressum Anno incarnationis dominice M.CCCC.LXXVII. die uero XXV. mensis Ianuarii. Sedente Sixto diuina prouedentia papa IIII"*.[39]

Spomenuta inkunabula nije, dakle, Vramcu došla u ruke slučajno, već kao obavezna, sveučilišnim statutima propisana, lektira za studij na Bečkom teološkom fakultetu gdje je, bez sumnje, i on bio slušač.

Poznato je da su crkveni oci, pored teoloških djela, pisali i svjetske kronike, razdijeljene u *„sex aetates mundi, sechs Weltalter"*, kao što je to učinio i A. Vramec. Takvu je podjelu učinio već sv. Augustin u *„Civitatis dei"*. Njega slijede: Izidor iz Sevilje, te Beda Časni sa svojom *„Chronicon sive de sex huius saeculi aetatibus"*.[40]

Imajući pred očima Vramčevo školovanje u Beču i lektiru koju je trebao čitati, slobodno bismo mogli pledirati za glavne izvore Vramčeve Kronike (koje su i Schedel i Foresti također mogli koristiti) dakle: svjetske kronike koje su sastavili

36 KLAIĆ, n.dj., str. XLIV.

37 RADOJČIĆ, n.dj., str. 33.

38 Usp. Rudolf KINK, *Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien*, svez. II, Wien 1854, str. 343–346.

39 v. A. JEMBRIH, *Inkunabula s Vramčevim autografom* (= Bereiche der Slavistik, Wien 1975, str. 130–131. Jedan primjerak iste inkunabule nalazi se u knjižnici dominikanaca u Dubrovniku Sign. 35 IV–7. Istu je registrirao Josip BADALIĆ, *Inkunabule u Hrvatskoj*, Djela JAZU, knj. 45, Zagreb 1952, str. 57 (111).

40 Usp. Ernst Rober CURTIUS, *Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje* (njem. prijevod Stjepan Markuš), Zagreb 1971, str. 457; Adolf Ebert, Allgemeine Geschichte der Literatur des Mittelalters im Abendlande, svez. I, Graz 1971, str. 233–235.

sv. Augustin, Izidor iz Sevilje, Euzebije-Jeronimus i Beda Časni, čiji kronološki podaci sežu u srednji vijek. Uostalom, Vramec u predgovoru svoje Kronike lijepo kaže da ne može reći ništa, što ne bi već bilo rečeno, i da ne želi tkati nove i nepoznate priče, već svesti na jedan kratki izvod već otprije poznate naučne radove najstarijih i najozbiljnijih povjesničara.[41]

Pogledajmo ukratko kronologiju i periodizaciju Vramčeve Kronike.

Prvo doba počinje stvaranjem svijeta i čovjeka (Adama) i traje do potopa (Noe); drugo od potopa do Abrahama; treće od Abrahama do Davida; četvrto od Davida do babilonskog sužanjstva; peto od babilonskog sužanjstva do rođenja Kristova; šesto doba od Krista do konca svijeta. Vramec svršava Kroniku godinom 1578. i vješću da „Gospodin Ivan Frenberger od Karola Hercega be postavlen general na Hervatskoj i Dalmatinskoj Krajne", što ne znači da je time došao kraj svijeta.[42]

Ako poredimo periodizaciju Vramčeve Kronike s Izidorom iz Sevilje, dobivamo analogiju obiju Kronika. Izidor slijedi istu podjelu na šest razdoblja: 1. od Adama do Noe; 2. od Noe do Abrahama; 3. od Abrahama do Davida; 4. od Davida do babilonskog sužanjstva; 5. od sužanjstva do Inkarnacije; i 6. od Inkarnacije do konca svijeta.[43]

Beda Časni u „Chronicon sive de sex huius saeculi aetatibus" slijedi zapravo Izidora. „Wie schon dieser Titel anzeigt, hat auch Beda seine Chronik nach den Weltaltern eingeteilt, zwar nach dem Beispiel des Isidors – dem er auch einzelne Stellen wörtlich entlehnt hat – aber vornehmlich im Hinblick auf Augustin selbst, den eigentlichen Urheber dieser Einteilung (...). Augustin ist vielmehr sein (Izidorov, A.J.) Führer, Eusebius – Hieronymus seine Hauptquelle (auch in chronologischer Beziehung), beide werden auch von ihm wiederholt citirt (...).

Der Autorität des Augustin folgend, rechnet Beda die Jahre der Welt nach dem hebräischen Original des Alten Testamentus und nicht nach der Septuaginta, wie Isidor. Beda gibt auch nicht selten viel mehr als der letztere (Izidor, A.J.), selbst ganze Partien (...)".[44]

Opširnije sinkronijske podatke donosi i A. Vramec u petom razdoblju. Beda je također mnogo opširniji u izvještajima o rimskim carevima, dodavajući uz godinu svijeta i godine trajanja njihova vladanja.[45] To isto čini Vramec u šestom razdoblju više od pedeset puta. Već na osnovi ovakvih djelomičnih analogija (židovska kronologija u Bede, prema Septuaginti u Izidora, ista u Vramca) možemo naslutiti, a kod detaljnije poredbe to bismo možda i otkrili, da je Vramec bliži Bedi, iako je koristio obojicu, Izidora i Bedu.

Ukoliko uzmemo u obzir ovakvu mogućnost Vramčeva susreta s „najstarijim i najozbiljnijim" povjesničarima još za vrijeme njegova studija u Beču, proizlazi da on svojom Kronikom nije nikako htio „pomagati protestante" niti je bio „neki

41 Predgovor Kronici. Konzultirao sam tekst Klaićeva izdanja i kopiju ljubljanskog primjerka Kronike.

42 Prema Klaićevu izdanju zagrebačkog primjerka Kronike.

43 Usp. EBERT, n.dj., str. 599 i CURTUIS, n.dj., str. 457.

44 EBERT, n.dj., str. 654.

45 Isto.

kriptoprotestant",[46] već je bio vjeran i dosljedan promicatelj onoga što su mu *„sacra Vienna"* i Rim dali, a dali su mu humanističku katoličku naobrazbu sa srednjovjekovnim pogledom na svijet, koji je i sam doživljavao uz vlastito traženje svoje odredivosti u vremenu.

IV

Knjižnica redovnika dominikanaca u Beču bila je već zarana ispunjena inkunabulama kao i mnogobrojnim rukopisnim znanstvenim djelima.

Kodeks 260, koji dominikanci u Beču posjeduju u rukopisu, sastavljen g. 1513., sadrži inventar brojnih skolastičko-teoloških, filozofskih, pravnih, astronomskih i medicinskih knjiga, a među njima niz glasovitih svjetskih kronika.[47] Tako je inkunabula koju je A. Vramec imao u svojim rukama, Sign. N III 16 90 upisana u spomenuti kodeks pod „D 29".[48] Razne kronike upisane su pod slovom „F" – *„In pulpeto F anteriori inferiori"*. Među ostalim kronikama nalaze se i ove:

„F 3. Plutarchus, hystoriographus Grecus (...)"

„F 4. Herodotus hystoriographus (...)"

„F 8. Antonii Coccii Sabbellici hystorie de Venetis quod eorum originem et gesta (...)"[49]

„F 10. Chronica Ungarorum (...)"

„In pulpeto F posteriori inferiori":

„F 35. Pii pape secundi hystorie (...)"[50]

„F 36. Platina de hystoriis summorum pontificium usque Paulum secundum (...)"[51]

„F 40. Fratris Jacobi Philippi Bergamensis, ordinis fratrum heremitarum Augustini, supplementum cronicarum (...)"

„F 46. Beda de gestis Anglorum (...)"

„F 49. Eusebii Cronica (...)" itd.

Sve ove vrijedne, danas rijetke, inkunabule bile su na dohvat ruke studentima Vramčeva vremena na Sveučilištu u Beču. Budući da su se teološka predavanja održavala u dvorani dominikanskog samostana, koji je tada bio usko povezan sa Sveučilištem, Vramec je zaista imao priliku doći do knjiga iz samostana dominikanaca.

Vrlo je značajno što se u kodeksu 260 spominju i tri autora koja su N. Radojčiću vrijedila kao izvori Vramčeve Kronike: Platina, Foresti i Sabbellic. Za posljednjeg Radojčić navodi da ga Vramec nije upotrijebio za svoju Kroniku, iako je u svoje Enneade uvijek unosio ljude koji su bili u izvjesno doba „viri illustres".[52] „(...) mada bi se zbog njegova (Vramčeva, A.J.) talijanskog školovanja lako moglo

46 RADOJČIĆ, n.dj., str. 28.

47 v. bilj. 39 ovdje + JEMBRIH, *Disertacija*, str. 71–83.

48 Kodeks je objavio Theodor GOTTLIEB, *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Österreichs*, sv. I, Wien 1915, str. 289 i dalje.

49 Pravo ime Marc Antonius Coccius Sabellicus (1436–1506).

50 Pravo ime Eneas Silvius Piccolomini (1405–1464).

51 Bartholomeus Sacchi (1421–1481) prozvan je po mjestu rođenja Platini – Platina.

52 RADOJČIĆ, n.dj., str. 35.

doći na misao, da mu je Sabbellikova znamenita svetska istorija bila poznata. No nije, iako mu je bila i bliska, i veoma čuvena i ne bez data iz hrvatske prošlosti, kojih je, naravno, još mnogo više u Sabbellikovoj mletačkoj istoriji."[53]

Mislim da ne bismo trebali spominjati „talijansko školovanje" za vrijeme kojeg je Vramec „mogao upoznati" Sabbellika, kad je za to imao prilike već za vrijeme školovanja u Beču. Naime, baš tamo mogao je upoznati Sabbellikovu povijest *„de Venetis quod eorum originem et gesta..."*. Isto je tako mogao lako doći do Platinina djela o papama „usque Paulum secundum",[54] kao i do „Supplementum chronicorum" Jacoba Philipa de Bergamo. Osim toga mogao se služiti djelom „Pii pape secundi hystorie..." znamenitog humaniste Eneja Silvia Piccolomini-a (1405–1464).

Kao tršćanski biskup, Piccolomini, kasnije papa Pio II, boravio je na carevu dvoru u Beču. „Er revidierte in de Papstzeit zum zweite Male seine 'Österreichische Geschicte', die er in der Wiener Zeit begonnen hatte, und verfasste eine Kosmographie über das Europa des 15. Jhs.".[55]

V

Sve što je dosad rečeno odnosi se na vanjsku datost Vramčeva odnosa prema protestantizmu, koje se nisu odrekli neki povjesničari hrvatske književnosti: Branko Vodnik, „(...) Vramec je katolik, ali nigdje ga ne vidimo u katoličkoj reakciji, pače ona ga svuda progoni, jer joj je sumnjiv. On je pisao na jeziku narodnom, što se u ono doba još smatralo pristajanjem uz reformaciju; Kroniku je štampao u protestantskoj tiskari u Ljubljani. Postilu mu je štampao Manlius, kojega je inkvizicija upravo protjerala iz Kranjske; napokon, Vramec bio je i oženjen, pa se čini posve vjerojatnim Tradicija, da je inkvizicija spalila njegovu Kroniku, i zato su se sačuvala tek dva primjerka (...)".[56]

Mihovil Kombol izričito kaže da o Vramčevoj „pravovjernosti nitko nije sumnjao".[57]

Krešimir Georgijević: „Antun Vramec je svakako vrlo zanimljiva i značajna pojava u hrvatskoj književnosti druge polovine XVI stoljeća. Njegova Kronika pokazuje smjelost i riješenost čovjeka koji želi da kaže istinu pod svaku cijenu. (...) Njezin otvoren i smion način pisanja povezuje je za slobodarski duh reformacije, dok su tekstovi evanđelja u Postili zavisni od hrvatske protestantske književnosti započete u Njemačkoj (...)."[58]

---

53 Isto.

54 Bartholomeus SACHI – PLATINA, *De Historiis summorum pontificum usque Paulum secundum*.

55 Gerda KOLLER, *Eneas Silvius Piccolomini*. (= Begegnung der Völker in Österreich, Notring–Jahrbuch, Wien 1972, str. 39.

56 B. VODNIK, *Povijest hrvatske književnosti*, I, Zagreb 1913, str. 209–210.

57 M. KOMBOL, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb 1961², str. 211.

58 K. GEORGIJEVIĆ, *Hrvatska književnost od 16. do 18 stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i i Bosni*, Zagreb 1969, str. 54.

M. Murko: „Iz Ratisponske Postile A. Dalmatina i St. Konzula preuzeo je barem jevanđeljske tekstove *katolički pop i protivnik protestantizma Anton Vramec* u svoju Postilu (...)."[59] (kurziv A.J.)

Mislim da ovakav zaključak o zavisnosti Vramčeve Postile od Postile što je g. 1568. tiskana u Regensburgu, koju su priredili Stipan Istranin i Antun Dalmatin, ili pak one tiskane glagoljicom 1562. u Tübingenu, nema mjesta, pogotovu ako imamo pred sobom temeljitu raspravu o Vramčevoj teologiji dra Josipa Turčinovića.[60]

Već iz toplih riječi, upućenih svom prijatelju zagrebačkom biskupu Petru Herešincu, i intencije čitave Postile zrači iskrena Vramčeva pripadnost rimokatoličkoj Crkvi. Da bismo se u to uvjerili, donosimo čitav predgovor Postile u hrvatskom prijevodu profesorice Marije Hosu.

„Najpoštovanijemu u Kristu ocu i gospodinu, gospodinu Petru Herešincu, nadbiskupu svete zagrebačke crkve i savjetniku svetoga carskoga i kraljevskoga veličanstva itd., gospodaru i svome najblagonaklonijemu zaštitniku, pozdrav i trajno dobro.

Prečesto razmišljajući (presvjetli vođo) kako su gotovo svi drugi kršćanski narodi na svijetu, navikli da se razborito i izvanredno brinu za svoje države; dok oni nastoje ne samo da u javnost prodre raznovrsna povijest i knjige što služe za razveseljavanje duha, nego i samo sveto pismo i molitve u bibliji i evanđelju, da bi jednostavne pučke duhove učvrstili protiv hereza, uz pomoć učenih muževa prevodeći ih s latinskoga na narodni jezik.

Opazio sam, ne bez žalosti u duši, da ovaj naš ilirski ili slavenski (slovenski) narod skoro ništa takovo nije sve dosad niotkle uzeo da bi mu se u rukama našlo, bilo da se to dogodilo zbog nebrige predaka, bilo zbog kakve druge nepravde vremena, što bi se doduše moglo znati. Hoteći stoga malo od dara Gospodnjega meni dana utrošiti za dobitak duša vjernih Kristu i pridonijeti kakvu pomoć provincijskim svećenicima koji se zbog oskudice svetih knjiga napušteni muče na više mjesta da suzbiju podmuklost staroga neprijatelja i njegovih sljedbenika, da duhove vjernika učvrste u pravoj vjeri: tumačenja (homilije) uz evanđelja nedjelja i drugih blagdana, po smjernicama svete Zagrebačke crkve, koja se obično u crkvi kroz čitavu godinu izlažu, izvedene iz različitih knjiga svetih otaca, ne u kakvu tešku i nejasnu stilu, nego u stilu svim pristupačnu i prilagođenu duhovima čitatelja, na našem slavenskom (slovenskom) jeziku, pod sretnim zaštitništvom tvoga imena, sad iznova spravljene (složene, napisane), mislim da se moraju iznijeti u javnost, smatrajući da nikomu to ne mogu pogodnije predstaviti nego tebi, koji sve brige i nevolje kao podjarmljen u sebi premišljaš, po božjoj volji postavljen na to mjesto, po najboljoj pravdi, uzvišenoj najvjerojatnim odobravanjem i radošću sviju, i od tebe povjerena stada Gospodnjega i radi širenja presvete katoličke vjere.

Tebi, najbolji vođo, koji si prvi pastir ovoga kršćanskoga slavenskoga (slovenskoga) naroda, kažem, s punim pravom moramo posvetiti i poslati ovo svoje probitačno kratko slavensko (slovensko) djelo, da podkrijepljeno tvojom zaštitom i

59 Citirano prema Franjo FANCEV, *O najstarijem bogoslužju u Posavskoj Hrvatskoj*. (= Zbornik kralja Tomislava, posebna djela JAZU, Zagreb 1925, str. 547.

60 Prijevod prema Klaićevu izdanju u n.dj.

sudom, sigurnije i slobodnije iziđe na svjetlost, i da se svima omogući da ga čitaju. I stoga te opet i opet molim, da ovaj trud već povjeren tvojoj pažnji zbog jedinstvene tvoje blagosti i sklonosti, kojima si me uvijek okruživao i meni uvijek pravo i dobro savjetovao, među svojim štićenicima, napokon neprestanom sklonošću i milošću hoćeš podupirati.

Najbolji i najveći Bog neka te i za tvoju crkvu i za kršćansku državu dugo čuva u cvatu i zdravlju.

U Varaždinu, na nedjelju „Veseli se" (16. ožujka), godine Gospodnje 1586. Iste najpoštovanije tvoje presvjetlosti ponizan sluga Antonije Vramec, Doktor i Pleban(uš) Varaždinske crkve."[61]

VI

Vramec nije samo o prijateljima progovarao s naglaskom topline i simpatije. Činio je to i za znamenite ljude iz prošlosti. To ćemo najbolje vidjeti na nekoliko primjera iz Kronike:

„Gospodin Kristof Ungnad Slobodni Gospodin i Baro(n) v Soneku Špan i Knez Varaždinske i Zagorske mede, večnik i tonačnik Cezarove svetlosti: Dalmatinskim, Horvatskim i Slovenskim Banom. Bogu vsamogućemu na diku hvalu, posta", (Kron., 1578). Za Mihajla Sekelja ovako kaže: „(...) Gosp(odin) Sekelj Lukač slobodni Gosp(odin): v Ormožde, i tonačnik Cez(arov) Sv(eto) vmre, i pokopan be v Grobe svojega Oca Jakopa, ostavi po svojej smerti dva sina Jakopa i Gosp(odina) Mihalja, dobroga Gospodina", (Kron., 1575).

U svojoj je Kronici Vramec na više mjesta toplo i simpatično progovorio o ljudima koji su nešto značili za njega, i ne samo za njega već za povijest uopće. Tako čitamo: „(...) V Temešvaru dobri i močni vitez Stefan Loksocy poginu. (...) V noj vojske i boju poginu vnogo dobrih vitezov"... Gospdin Peter Erdevdi požga i popali grad Gradiško i Veliku porobi i popleniti včini. Dober dobiček vitezove i junaci jaki močni i dobra serca odnesoše", (Kron., 1552).

„(...) Oslobojeni postaše hercezi, ki su jeti zadržani bili od Karola Cezara dobroga i pravoga", (Kron., 1552).

„(...) Da dobri vitez i kapitan Marko Horvat, sile i jakosti turskoj obderža grada Sigeta", (Kron., 1556).

„(...) Dobri i verni vitez gospodin Pavel Ratkaj od Njemca nekoga vnoči pušku prestrelen be v Preloke", (Kron., 1556).

„Justinus starei Traks šestinadesti, carigradski a petdeseti i četerti rimski cezar dobri i verni kerščanski poglavnik posta", (Kron., 1519).

„Ivan Lenkovič general, dobroga spomenja vitez. Turke s Allapi Janušem poleg svete Jelene pri Rakovcu na Slovenjeh razbi, pobi i rastira.", (Kron., 1557).

„Ferdinand cezar ovo vreme dobri i verni poglavnik kerščanski v Beče varaše vmre, pokopan be v Prage varaše". (Kron., 1564).

„(...) Malta otok sile i jakosti turske, močju dobrih vitezov obderža se i obrani se, gde vnogo Turkov poginu". (Kron., 1565).

61 Konsultirao sam ljubljanski primjerak Kronike i Klaićevo izdanje zagrebačkog primjerka.

„Soliman turski car (...) i grad močni i terdni Siget podsede, v kom grade je bil gosp(on): Miklovuš Zrinski grof, kapitan. Car vze grada i Zrinski Miklovuš onde v gradu poginu i vmorjen be za veru kerščansku dober jaki i močna serca vitez: glavu odsekši njegovu, Turci poslaše Maksimilijanu cezaru v Tabor." (Kron., 1566).

„(...) Pius peti toga imena v Rime dveste i trideseti treti papa posta, dober otec". (Kron., 1567).

„Gosp(odin) Peter Erdevdi slovenski, Dalmacije i Hrvatski Ban toga sveta premeni i pokopan jest v jastrebarske cirkve. Ostavil je sina dva ke dva sta i vezda živa gosp(odina) Tomaša i Petra, kima daj Bog zmožni dugo na ovom svete živeti i batrivo serce proti neprijatelom vere kerščanske Turkom imeti, i svojega dobroga oca drume pohađati". (Kron., 1567).

„Maksimilijan cezar rimski gore na Njemceh v Ratispone toga svijeta bolšim premeni", (Kron., 1576).[62]

Iz ovih Vramčevih riječi, namijenjenih svima koji žele (i trebaju) znati o svakom dobu „najmoćnijih zapovjednika, kraljeva i vojskovođa na svijetu i zbog vjernosti bogoštovlju proslavljenih muževa" zrači simpatija za ljude koji su ginuli za spas rimokatoličke vjere. Prema tomu, Vramec je i kao pisac djelovao u svojstvu „najodanijeg službenika božje riječi".

Na osnovu svega dosad rečenog o Antunu Vramcu i vanjskih datosti, koje su itekako relevantne odrednice u njegovu teološkom i književnom stvaralaštvu, postaje jasno da on nije bio opterećen doktrinom protestantizma. To je vrlo dobro pokazao i dokazao dr Turčinović analizirajući u svojoj studiji sadržaj Vramčeve Postile. Turčinović je došao do zaključka da je Vramec prije svega postridentinski katolik-reformator, i to ne onakva tipa kakva nam ga je uobičajena kulturno-povijesna kategorija predočavala kao katoličkog reformatora.[63]

Stoga Antun Vramec kao „teološki pionir kajkavskog kruga hrvatske književnosti" jest i ostaje vrlo značajna i markantna pojava druge polovice 16. stoljeća, kako za povijest teologije u kontekstu kulturne povijesti tadašnje sjeverne Hrvatske, tako i za povijest hrvatskokajkavskog dijalekta – tadašnjeg književnog jezika koji je kroz 300 godina poslije Vramca živio u Hrvatskoj književnosti. Vramec se za književni rad odlučio ne iz želje za čašću i ispraznom slavom, nego iz ljubavi prema svojoj domovini kojoj je bio istinski preporoditelj i prema kojoj je osjećao svoj dug, doduše žalostan u duši što njegov „ilirski" (slavonski) narod nije imao knjige napisane na svom jeziku. Svjestan domaće stvarnosti nije se obazirao na poklonike „ljepšeg, vrednijeg i plemenitijeg" latinskog jezika, nego posiže za jezikom konkretne žive sredine s kojom se ponekad i sukobljava.

Unatoč svemu tome Vramec se, kao osamljeni teolog svog vremena, svojim kulturnim djelovanjem uključio u krug hrvatskih humanista 15. i 16. stoljeća. Stoga zaslužuje vrijednu pažnju naše kulturne povijesti.

62 Isto.

63 TURČINOVIĆ, n. dj.

ZUSAMMENFASSUNG

Mit dem Erscheinen des ersten gedruckten kroatisch-kajkavischen Buches steht Antonius Vramec (1538–1587) eng mit kulturpolitischen Zentrum des nördlichen Kroatien, der Stadt Varaždin, verbunden, wo er sein Werk Postilla 1586 drucken liess.

Für viele war Vramec eine interessante Persönlichkeit, ein von vielen Legenden umwobener Schriftsteller. Man wusste nicht gerade viel von seinem Lebensweg, und so blieb seine Person sowohl vom literarischen als auch vom Kulturgeschichtlichen Standpunkt aus unerforscht.

Der kroatische Historiker Vjekoslav Klaić war der erste, der Antonius Vramec „entlarvte". Das Resultat seiner Nachforschungen ist für die Kenntnis des Lebenslaufes und Wirkens von Vramec von grosser Bedeutung' Doch trotz all dieser von Klaić gewonnenen Erkenntnisse blieb der interessanteste Teil des Lebens von Vramec im Dunkel. Bis jetzt ist es nicht gelungen, Vramec' Kindheit und Jugend, das sind fast 26 Jahren seines Lebens, zu erschliessen.

Autor des Aufsatzes Antun Vramec i protestintizam *bringt die neue Belege für Herkunft und Studienzeit Vramec' wie auch über sein Verhältniss zum Protestantismus. Es eröffnet sich somit ein weiterer Lebensabschnitt des Schriftstellers.*

So erklärt sich auch Vramec' fundamentales theologisches, philosophisches und juridisches Wissen, das sich in seinen drei Erscheinungsformen als Literat, Theologe und Jurist wiederspiegelt, und sein Lebensweg führte ihn von Friedau (Ormož) nach Wien, Rom, Zagreb und Varaždin.

Vramec' Herkunft wurde immer als wichtiges Element für die Erforschung seines Idioms, die Zait aber, in der er lebte – die Reformationsepoche – als Triebfeder für das Schaffen in der Volkssprache dargestellt. Mit letzteren wurde auch seine religiöse Einstellung in Zusammenhang gebracht.

Im Aufsatz wird doch gezeigt dass A. Vramec ein „deditissimus minister verbi Divini" in post Tridentinumszeit war.